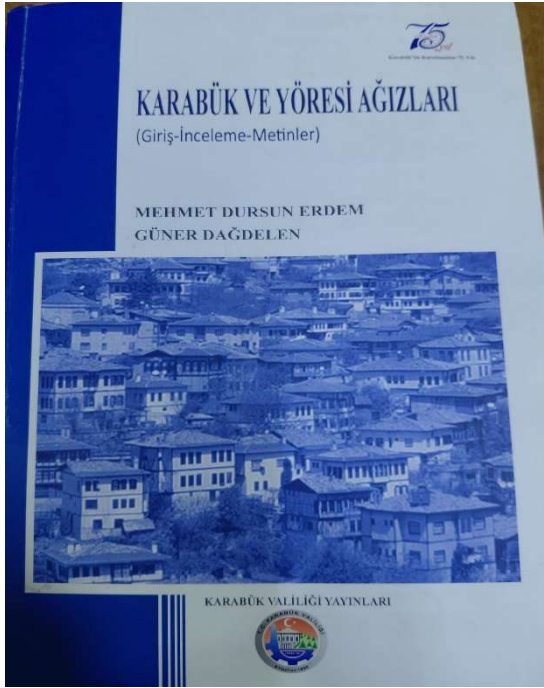

Eray, B. (2026). [ERDEM, Mehmet Dursun ve DAĞDELEN, Güner (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları*]. The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS), 11 (2), ss. 142-146.

DOI: 10.30568/tullis.2020168

Erdem, Mehmet Dursun ve Dağdelen, Güner (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları*. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları. 1065 s.

Bilge ERAY*

Ağız araştırmaları, bir yerleşim biriminde kaynak kişilerle derlemeci arasında yapılan görüşmeden elde edilen metinlerin incelenmesiyle ortaya çıkan bulgulardan yola çıkarak Türkiye Türkçesi ağızlarının özelliklerini belirlemeyi, bu ağızları belli ölçütler doğrultusunda tasnif etmeyi, açıklamayı ve en nihayetinde ise ağız atlası hazırlamayı esas alan bir araştırma alanıdır. Bu araştırmalar her ne kadar dil bilgisine katkı sunan veriler ortaya koysa da bunun ötesinde sözlü kültüre, coğrafya, sosyoloji ve psikoloji gibi alanlara da katkı sağlamaktadır. Böyle bakıldığında ağız araştırmaları birçok bilim dalına kaynaklık etmektedir. Bunun dışında ağız incelemelerinden hareketle o

bölgenin söz varlığını gösteren sözlükler hazırlanmaktadır ve ağız araştırmaları bu yönüyle sözlükçülük geleneğiyle ilişki içindedir.

Bu yazıda *Karabük ve Yöresi Ağızları* kitabını tanıtmak amaçlanmaktadır. Karabük ve yöresindeki ağızları ses bilgisi, biçim bilgisi ve metinler bağlamında ele alan *Karabük ve Yöresi Ağızları* adlı eser; Mehmet Dursun Erdem ve Güner Dağdelen tarafından hazırlanıp 2012 yılında Karabük Valiliği Yayınları'ndan tek cilt biçiminde 1065 sayfa olarak basılmıştır. Eser; *Giriş* (s. 1-46), *Ses Bilgisi* (s. 47-113), *Şekil Bilgisi* (s. 114-159) ve *Metinler* (s. 164-1065) başlıklarından oluşan dört ana bölüm biçiminde hazırlanmıştır.

Sunuş (Takdim) (s. xvii-xviii) bölümünü eski Karabük valisi İzzettin Küçük yazmıştır. Küçük, burada *Karabük ve Yöresi Ağızları*'nın hazırlanış sürecinden ve eserin niteliğinden bahsetmiştir.

Ön Söz (s. xix-xx) bölümünde eserin yazılış amacı, alan yazınındaki boşluğu nasıl

* Uzman, e-posta: bilgeeray65@gmail.com ORCID: 0009-0002-7120-7087

dolduracağı gibi temel konular yer almaktadır. Aynı zamanda eserin kısa bir tanıtımı da bulunmaktadır. Yazarlar daha önce Karabük ve yöresinde ağız çalışması yapıldığını ancak ilin tamamının derlenmediğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle bu çalışma Karabük sınırlarında yer alan ilçe, mahalle, belde ve köy gibi yerleşim yerlerinin hepsinden derleme yapılması açısından bulunan boşluğu doldurmaktadır. Araştırmacılar, eseri hazırlarken Prof. Dr. Mehmet Aydın'ın *Aybastı Ağzı*'nı referans aldıklarını belirtmişler, bu kaynaktan yola çıkarak *Karabük ve Yöresi Ağızları* kitabını hazırlamışlardır. *Sonunda* ise çalışmaya yararı dokunan kişilere teşekkür edilmiştir.

Çeviri Yazı İşaretleri'nde (s. xxi-xxii) yöre ağzının karakteristik ses özellikleri açıklamaları ile verilmiştir. Derlenen metinlerin çözümlenmesinde Ahmet Bican Ercilasun'un çeviri yazı işaretlerinden yararlanılmıştır. Kullanılan yazı işaretleri sistemi, Karabük ağzlarının ses özelliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Kısaltma İşaretleri'nde (s. xxiii-xxiv) eserde geçen ve kısaltması verilmesi gereken ibarelerin kısaltmaları gösterilmiştir.

Kaynakça bölümünde (s. xxv-xxxiv) eser hazırlanırken yararlanılan kitaplar, sözlükler, ansiklopediler, bildiri ve makaleler, internet adresleri gibi kaynaklar alfabetik biçimde verilmiştir.

Eserin *Giriş* bölümünde (s. 1-46) *Bölgenin Coğrafyası, Tarih, Gelenek ve Görenekler, Daha Önce Yapılmış Ağız Araştırmalarında Bölgenin Yeri ve Karabük'te Derleme Yapılan ve Yapılmayan Yerleşim Yerleri* alt başlıkları yer almaktadır. *Bölgenin Coğrafyası*'nda (s. 1-16) Karabük'ün coğrafi konumu, iklimi, bitki örtüsü, nüfus ve yerleşme politikası, sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetleri gibi ili tanıtıcı bilgiler bulunmaktadır. *Tarih* (s. 17-24) başlığında Karabük'ün geçmişten günümüze geçirdiği tarihsel dönüşümler ve bölgenin tarihî önemi gibi konular tarih kaynaklarındaki bilgilerden yararlanılarak aktarılmıştır. *Gelenek ve Görenekler* (s. 24-32) başlığı altında Karabük'e özgü folklor unsurlarından bahsedilmiştir. *Daha Önce Yapılmış Ağız Araştırmalarında Bölgenin Yeri*'nde ise (s. 32-33) Bartın, Zonguldak ve Karabük bölgesinde yapılan ağız araştırmaları listelenmiştir. Bu bölümün son alt başlığı ise *Karabük'te Derleme Yapılan ve Yapılmayan Yerleşim Yerleri*'dir. Başlık altında (s. 33-39) Karabük kentinde ağız derlemesi yapılan ve yapılmayan yerleşim yerleri sırasıyla verilmiştir.

İkinci bölüm *Ses Bilgisi*'dir (s. 47-113). Bu bölümde iki ana başlık mevcuttur: *Ünlüler* ve *Ünsüzler*. *Ünlüler* bölümünde Karabük ağzlarına ait ünlü sesler verilmiş, daha sonra *Ünlülerde Uzunluk Kısalık, İkiz Ünlüler, Ünlü Uyumları ve Ünlü Benzeşmeleri, Ünlü Değişimleri ve Ünlülerde Düşme ve Türeme* gibi ses olayları örneklerle tanıklanmıştır. Burada araştırmacılar tarafından belirlenen ve Karabük ağzlarının karakteristik özelliği olan ünlü değişimleri şunlardır: ünlü önlüleşmesi: /a/ > /e/, /a/ > /i/, /ı/ > /i/, /ı/ > /i/, /o/ > /e/, [é], /o/ > /è/, /u/ > [í], /u/ > /i/, /u/ > /ü/; ünlü artlaşması: /e/ > /a/, [á], /i/ > /a/, /i/ > /ı/, /i/ > /u/, /i/ > /ü/ /ö/ > /o/, /ö/ > [ó], /ö/ > /u/ /ü/ > /u/, [ú], /ü/ > [ó]; ünlü yuvarlaklaşması: /a/ > [â], /a/ > /o/, /e/ > /ö/, /ı/ > /u/, /i/ > /u/, /i/ > [ú], /i/ > /ü/; ünlü düzleşmesi: /o/ > /á/, /o/ > /â/, /o/ > /è/, /u/ > /ı/, [í], /u/ > /i/, /ü/ > /i/;

ünlü daralması: /a>/â/, /a>/ı/, /a>/i/, /a>/u/, /e>/i/, /è>/i/, /e>/ü/, /o>/u/, /o>/ò/, /ö>/ü/, /ö>/u/, [ú]; ünlü genişlemesi: /ı>/â/, /i>/a/, /i>/e/, /i>/è/, /u>/a/, /u>/o/, [ó], /u>/[ó], /ü>/[ó], /ü>/ö/. *Ses Bilgisi* başlığının ikinci alt başlığı *Ünsüzler*'e ayrılmıştır. Bu kısımdaysa *Ünsüz Çeşitleri* ile Karabük ve yöresi ağızlarında mevcut ünsüzler sıralanmıştır. Karabük ağızlarında tespit edilen karakteristik ünsüzler /h/, /ğ/, /k/, /l/, /ñ/ ve /w/'dir. Sonrasında *Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması*, *Ünsüz Değişmeleri*, *Kelime İçinde Ünsüz Benzeşmesi*, *Benzeşmezlik*, *Ünsüz İkizleşmesi*, *İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi*, *Ünsüz Düşmesi*, *Ünsüz Türemesi*, *Göçüşme*, *Hece Kaynaşması*, *Hece Düşmesi* ve *Kelime ve Cümle Vurgusu* olmak üzere on iki başlıkta ünsüz seslere ait ses olaylarına yer verilmiştir. *Ünsüz Değişmeleri* bölümünde araştırmacıların tespit ettiği yöre ağızına ait karakteristik ses olayları şunlardır: ötümlüleşme: /t>/d/, /p>/b/, /k>/g/, /k>/ğ/, /ç>/c/, /s>/z/, /f>/v/, /h>/m/; ötümsüzleşme: /d>/t/, /b>/p/, /z>/s/, /c>/ç/, /v>/f/; sızıcılışma: /k>/h/, /ç>/ş/, /k>/h/, /k>/h/, /c>/j/, /h>/y/; sürekli ünsüz değişimleri: /g>/ğ/, /l>/n/, /v>/m/, /n>/ñ/, /r>/l/, /m>/ñ/, /m>/n/, /n>/m/, /l>/r/, /s>/ş/; süreksizleşme: /j>/c/, /y>/g/; süreksiz ünsüzler arasındaki değişimler: /k>/k/ Araştırmacıların tespit ettiği bu ünsüz ses olayları, Batı grubu ağızlarının hemen hepsinde ortak sayılmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü ağızlarında genellikle /a>/[â], /a>/i/, /o>/u/, /k>/g/, /k>/g/, /k>/ğ/, /m>/ñ/, /s>/z/, /b>/p/ gibi ses değişimleri karakteristik bir özellik göstermektedir.

Üçüncü bölüm *Şekil Bilgisi* (s. 114-159) adını taşımaktadır. Burada bölge ağızlarına ait önemli biçim birimler ve sözcük türleri örneklerle sunulmuştur. Bu başlık; *Fiilimsiler*, *İsim ve Fiil Çekim Ekleri* ve *Fiil Çekim Cetveli* biçiminde üçe ayrılmıştır. *Fiilimsiler*'de *İsim-fiil*, *Sıfat-fiil* ve *Zarf-fiil* başlıkları bulunmaktadır. *Fiilimsiler*, Karabük ağızlarından örneklerle anlatılmıştır. *İsim ve Fiil Çekim Ekleri* alt başlığında *İsim Çekimi*, *Zamir Çekimi* ve *Fiil Çekimi*'ne yer verilmiştir. *İsim Çekimi* de *Hâl Ekleri*, *İyelik Ekleri*, *Çokluk Eki*, *Aitlik Eki* ve *Soru Eki* olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. Burada isim sözcük türü farklı kategorilerde çekimlenmiştir. *Hâl Ekleri* ise yalın hâl ve yön gösterme hâli dışarıda tutularak *İlgi Hâli Eki*, *Yükleme Hâli Eki*, *Yönelme Hâli Eki*, *Bulunma Hâli Eki*, *Çıkma Hâli Eki*, *Araç Hâli Eki* ve *Eşitlik Hâli Eki* yedi başlıkta gruplandırılmıştır. *İsim ve Fiil Çekimi* başlığının ikinci alt başlığıysa *Zamir Çekimi*'dir. Burada *Şahıs Zamirleri* ile *Dönüşlülük Zamirleri* başlıklarında zamirlerin çekimlerine yer verilmiştir. "Ben, Sen, O, Biz, Siz, Onlar" şahıs zamirleri ile "Kendi" dönüşlülük zamiri türlü çekimlere tabi tutulmuştur. Zamir çekimlerinde işaret zamirlerine yer verilmemiştir. *Fiil Çekimi*'nde *Şahıs Ekleri* ve *Fiillerin Basit Zaman Çekimleri* bulunmaktadır. *Şahıs Ekleri*'nde üç kategoriye ayrılan şahıs ekleri tanıtılmıştır: 1. *Tip Şahıs Ekleri*, 2. *Tip Şahıs Ekleri* ve *Emir Çekimi*. Sonraki başlık olan *Fiillerin Basit Zaman Çekimleri* altında *Bildirme Kipleri*, *İsteme Kipleri*, *Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri* ve *Cevher Fiili* yer almaktadır. *Bildirme Kipleri*'nde *Şimdiki Zaman*, *Geniş Zaman*, *Görülen Geçmiş Zaman*, *Duyulan Geçmiş Zaman* ve *Gelecek Zaman* alt başlıkları bulunmaktadır. Burada tüm zamanlarda fiil çekimi yapılmıştır. *İsteme Kipleri* ise *Emir Kipi*, *Dilek-Şart Kipi*, *İstek Kipi* ve *Gerekliklik Kipi* alt

başlıklarıyla verilmiştir. Şart, emir, istek ve gereklilik kipi tüm şahıslarda çekimlenmiştir. *Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri* başlığında *Hikâye, Rivayet* ve *Şart* birleşik zaman çekimleri tanımlanıp örneklenmiştir. *Cevher Fiili* bölümünde cevher fiilinin *Şimdiki Zaman, Görülen Geçmiş Zaman, Duyulan Geçmiş Zaman* ve *Şart* başlıklarında çekimleri verilmiştir. *Fiil Çekim Cetveli*'nde ise örnek fiillerin kiplere, zamanlara ve kişilere göre çekimleri örneklendirilmiştir. Böylece araştırmacılar, Karabük ve yöresi ağızlarındaki fiillerin çekimini bütüncül biçimde görme ve diğer ağızlarla karşılaştırma olanağına sahip olacaktır. Karabük ağızlarının şekil bilgisi açısından bazı önemli noktaları bulunmaktadır: Derlemeciler, fiil çekimlerinde teklik birinci kişi eki olarak -n ekini tespit etmişlerdir. Türkiye Türkçesindeki “öyle, böyle, şöyle” kelimeleri, Karabük ve yöresinde “öle, böle ve şöle” biçimini almıştır. Bu zamirlerde /y/ sesi erimiştir. Bu ağızlarda şimdiki zaman eki -ya, -ye, -yo ve -yi'dir. O zamiri çekimlerde u biçimine dönüşmüştür. Kimi sözcüklerde yer alan /r/ sesinde düşme meydana gelmektedir.

Sonuç bölümünde (s. 160-162) önceki bölümlerde elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* bölümlerinde yer alan dikkat çekici ve Karabük ve yöresi ağızlarının özelliklerini yansıtacak veriler otuz altı madde hâlinde listelenmiştir.

Karabük'te yaşayan kişilerden derlenen metinlerden oluşan bölüm *Metinler* (164-1065) adını taşımaktadır. Burada Karabük ağzının karakteristik dil özelliklerini yansıtacak 230 metne yer verilmiştir. Araştırmacılar, metinleri derlerken Karabük idari sınırlarındaki tüm köylere ulaşım sağlamaya çalışmış, yalnızca birkaç yerleşim yerinden derleme yapamamıştır. Bunda yerleşim yerlerine ulaşım sorunu ve yörede ikamet eden birey olmaması etkindir. Derlemeciler derlemeleri 2007-2009 yıllarında yapmıştır. 269 köy ve 8 beldeye ulaşım sağlanarak Karabük ağızlarının karakteristik dil özelliklerinin tespiti için kaynak kişilerle iletişime geçilmiştir. Derleme bölgelerinde doğal konuşma ortamının sağlandığı metinler aracılığıyla tespit edilmiştir. Araştırmacılar, kaynak kişileri genellikle doğduğu bölgeden ayrılmamış ya da evlilik, göç ve iş gibi nedenlerle yakın yerlere gitmiş olanlardan seçmiştir. Kaynak kişiler genellikle 40 yaşın üzerinde ve yörenin ağız özelliklerini koruyan kişilerdir. Derleme metinlerinde köy yaşamı, geçmiş zamana özlem, askerlik anıları, düğün ve eğlenceler, günlük yaşam, tarım ve hayvancılık uygulamaları, yöre yemekleri, orman ve ormancılık işleri, sağlığa dair bilgiler ve hastalıklar gibi yöre sakinlerini doğrudan ilgilendiren temalar görülmektedir.

Çalışmada *Sözlük* bölümüne yer verilmemiştir. Bu durum, çalışmanın tümüne bakıldığında bir eksiklik gibi görülse de yazarlar yöre ağızlarıyla ilgili çalışmalara devam ettiklerini ve ileride Karabük ilinin söz varlığını yansıtan *Karabük Ağızları Sözlüğü*'nü de yayımlayacaklarını ifade etmişlerdir. *Cümle Bilgisi* bölümüne yer verilmemesi de araştırmanın diğer eksik noktası durumundadır. Ağız araştırmalarında genellikle söz dizimine yer verilmemektedir. Ancak bu, büyük bir eksikliği beraberinde getirmektedir. Söz öbekleri, cümle yapıları, cümlelerin bağlanma biçimleri gibi söz diziminin ana başlıklarının ağız araştırmalarında incelenmesi hem bir açığı kapatmak hem de üzerinde çalışılan yöre ağzının eksiksiz

dil incelemesini ortaya koymak bakımından önemlidir. Ağız çalışmalarında söz dizimi araştırmaları ve incelemeleri ihmal edilmemelidir.

Karahan'a göre Karabük ağız Batı grubu ağızlarının üçüncü alt grubunun üçüncü sınıfında yer almaktadır (1996, s. 80-85). Mehmet Dursun Erdem ve Güner Dağdelen ise bu çalışmasında Karabük ve yöresine ait bir ağız olduğu sonucuna varmıştır. Bu ağızın farklı veya diğer yöre ağızlarına benzer alt ağız gruplarını tespit edememişlerdir. Karabük ağızının diğer Amasya, Çankırı, Ordu ve Tokat gibi Karadeniz ili ağızlarıyla bir olduğunu, dar sahada ise Zonguldak ve Çankırı ağızları arasında bir köprü özelliği gösterdiğini vurgulamışlardır.

Karabük ve Yöresi Ağızları adıyla basılan bu eser, ağız araştırmaları alanında ilk kez Karabük ilinin ağızını tamamıyla inceleyen bir çalışma olması açısından önemli bir boşluğu doldurmakta ve sonrasında yöre ile ilgili yapılacak ağız araştırmaları için bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır. Mehmet Dursun Erdem ve Güner Dağdelen'in yıllarca süren araştırma ve derleme sonucu kaleme aldığı çalışma; yörenin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi vermesi, yöre ağızlarının karakteristik özelliklerini yansıtması ve derlenen metinler bakımından alana hizmet edecek, öğrenci, araştırmacı ve akademisyenlerin yararlanacağı bir kaynak olarak yerini almıştır.

Kaynakça

- Erdem, Mehmet D. & Dağdelen, G. (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları*. Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.